

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
XII

MERSİN
2005

KAAM YAYINLARI
OLBA
XII

© 2005 Mersin/Türkiye
ISSN 1301 7667

OLBA dergisi hakemlidir ve Mayıs-Kasım aylarında olmak üzere,
yılda iki kez basılmaktadır.
Published each year in May and November.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.
It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of KAAM.

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında
belirtilen formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.
Articles should be written according the formats mentioned in the following web address.

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü
33342-MERSİN
TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses
Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734
Fax: 00.90.324.361 00 46
web mail: www.kaam.mersin.edu.tr
e-mail: kaam@mersin.edu.tr

Dağıtım / Distribution
Zero Prod. Ltd.
Tel: 00.90.212.244 75 21-249 05 20
e-mail: zero@kablonet.com.tr, aboratav@tayproject.org

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-XII

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-XII

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL
Prof. Dr. Tomris BAKIR
Prof. Dr. Hayat ERKANAL
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Prof. Dr. Yıldız ÖTÜKEN
Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU
Prof. Dr. Susan ROTROFF
Prof. Dr. Marion MEYER

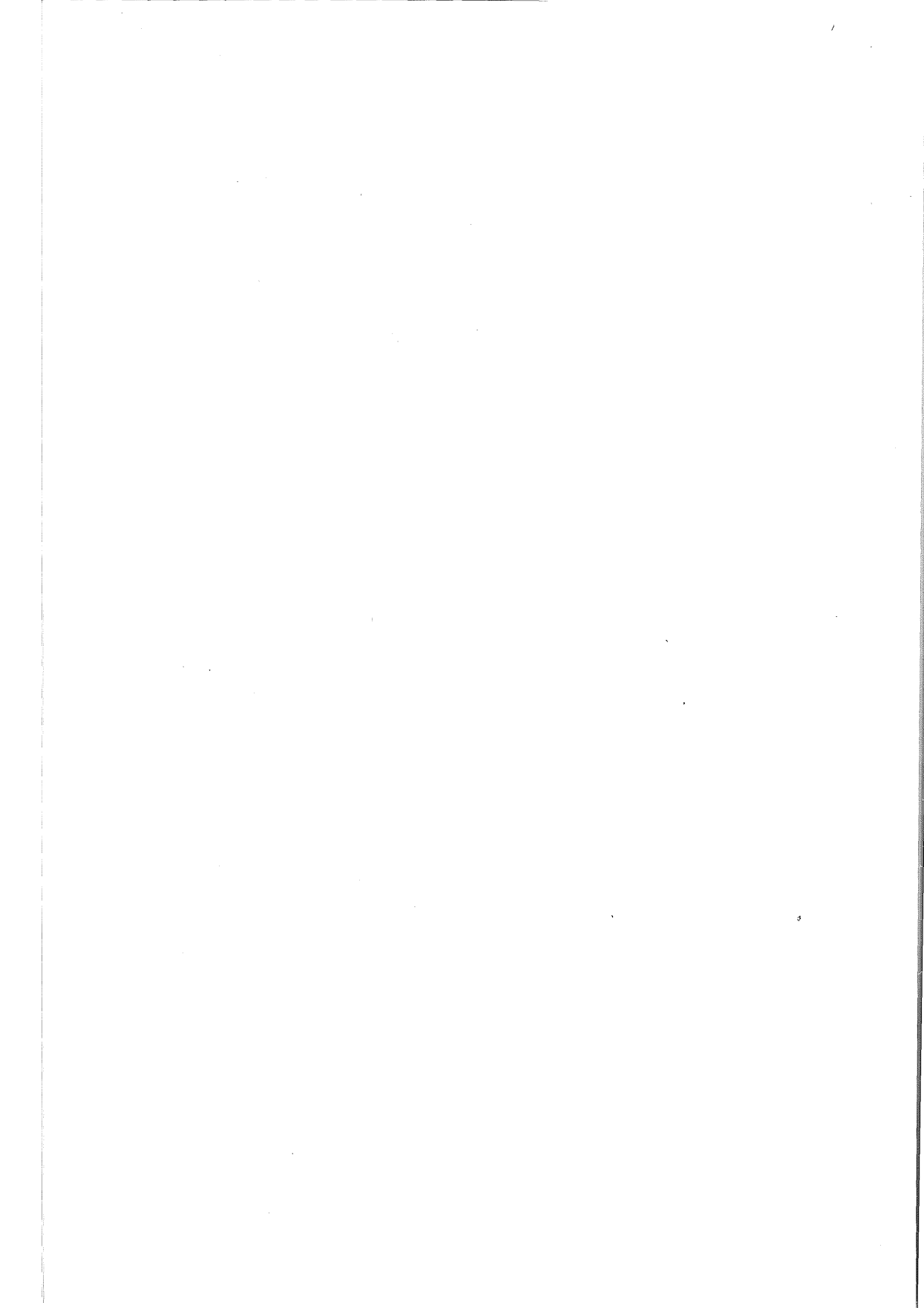
MERSİN
2005

Prof. Dr. Tahsin ÖZGÜÇ,
Prof. Dr. Ümit SERDAROĞLU
ve
Prof. Dr. Manfred KORFMANN'ı
kaybettik.
Saygıyla anıyoruz.

*OLBA'nın Basılması İçin Vermiş Olduğu Desteklerden Dolayı
Mersin Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Uğur Oral'a
Teşekkür Ederiz.*

İçindekiler/Contents

Elif Koparal <i>Göç Olgusunun Arkeolojik Materyal İle Tanımlanması: İon Göçleri Örneği</i>	1
Fahri Dikkaya <i>Arkeoloji'de Yerleşimi Anlamlandırmak</i>	21
Bilge Hürmüzlü <i>The Organization and Utilization of the Burial Grounds in Klazomenai</i>	39
Ayşe Gül Akalın <i>Antik Grek Yerleşim Tipleri, Kavramlar ve Tartışmalar</i>	69
Winfried Held <i>Loryma ve Karia Chersonesos'unun Yerleşim Sistemi</i>	85
Ersin Doğer <i>Yamanlar Dağı'nda Geç Antik Çağ İskanları: Kronolojik ve Mekan Organizasyonlarına İlişkin Sorunlar</i>	101
Kaan Şenol <i>Antik Dönem Ekonomisinin Kurgusunda Seramik Buluntuların Yeri, Sorunlar</i>	125
Gonca Cankardeş-Şenol <i>Amphora Mühürlerinin Köken ve Sosyal Statünün Belirlenmesindeki Etkileri ve Kent Lokalizasyonunun Tespitine Katkıları</i>	139
Ümit Aydınoğlu <i>Yerleşim Modeli Oluşturmak Mümkün Müdür? Dağlık Kilikia'dan İki Yerleşim Modeli Denemesi</i>	165

Yayın İlkeleri

1. Olba her yıl, ilki en geç 15 Mayıs'ta ikincisi en geç 15 Kasım'da olmak üzere iki sayı halinde yayınlanır. Yayınlanması istenen makaleler, zaman sınırlaması olmaksızın gönderilebilir. Hakemler tarafından olumlu değerlendirilen makalelerin adedi Olba'nın bir sayısı için fazla olduğu takdirde, bazı makaleler diğer sayıda yayınlanmak üzere havuzda bekletilir. Bu gibi durumlarda daha erken gönderilmiş olan makalelere öncelik tanınır.
2. OLBA'nın uluslararası bilimsel standartlara uygun olarak yayınlanabilmesi için aşağıda belirtilen teknik kurallara uyulmalıdır:
 - a- Makaleler, Word 5.0 ve üstü, Windows 95-98 veya Word 2000 yazım programı ile yazılıp diskete kaydedilerek gönderilmelidir.
 - b- Makaleler, figürleriyle birlikte çoğaltılmış olarak iki kopya halinde gönderilmelidir.
 - c- Metin yazılırken 10 punto, dipnot için ise 9 punto New York (Macintosh için) ya da Times New Roman (PC için) harf karakteri kullanılmalıdır.
 - d- Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
 - e- Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi ya da italik) kullanılmamalıdır.
3. Makale içindeki Yunanca karakterler için kullanılan Yunanca font da diskete yüklenerek yollanmalıdır.
4. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa (ve varsa levha ya da resim) sıralamasına sadık kalınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Dipnot (kitaplar için)

Richter 1977, s. 162, res. 217

Dipnot (Makaleler için)

Oppenheim 1973, s. 9, lev.1

5. “Bibliyografya ve Kısaltmalar” bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, NewYork

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inschriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, Lev. LIV-LVII

6. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece “fig” kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. Levha numarası tarafımızdan verilecektir. Bu sebeple levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita ya da bir başka ifade veya kısaltma kullanılmamalıdır.
7. Kullanılacak fotoğrafların, daha iyi sonuç almak açısından, siyah-beyaz olması tercih edilmektedir. Dia gönderecek yazarlar dia çerçevesi üzerine mutlaka resim sırasını yazmalıdır. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir. Görsel malzeme eğer taranmış olarak gönderilecekse uzun kenar: 12 cm, çözünürlük: 300 pixel/inch (en az) olmalı. Eğer tam sayfa kullanılacak bir fotoğraf ya da çizim söz konusu ise uzun kenar: 18.5 cm olmalı. Ayrıca görsel malzeme başka bir programa (Microsoft Word, Power Point vs.) gömülü olarak değil, Adobe Photoshop tif formatında gönderilmeli.
8. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır. Levhalardaki figürlerin (resim, çizim, harita vs.) altına açıklama cümlesi yazılmamalıdır.
9. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla mümkünse 15 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 10 adet civarında olmalıdır.
10. Makaleler Türkçe, İngilizce veya Almanca olabilir. Türkçe yazılan makalelerde yaklaşık 200 kelimelik İngilizce ya da Almanca özet kesinlikle bulunmalıdır. İngilizce veya Almanca yazılan makalelerde ise 200 kelimelik Türkçe özet kesinlikle bulunmalıdır.

LORYMA VE KARIA CHERSONESOS'UNUN YERLEŞİM SİSTEMİ

Winfried HELD*

Zusammenfassung

Die Karische Chersones ist mit Knidos und Rhodos zwei bedeutenden griechischen Poleis benachbart, weist jedoch eine ganz unterschiedliche Siedlungsstruktur auf. Die griechischen Poleis besitzen ein städtisches Zentrum, umgeben von der landwirtschaftlich genutzten Chora. Auf der karischen Chersones haben wir stattdessen etwa zehn kleinere, ummauerte Siedlungen. Die bisherige Forschung zog aus dem Fehlen eines Zentrums den Schluß, daß diese Siedlungen zu Rhodos oder zu Knidos gehört haben müssen. Dies gilt aber erst für die hellenistische Epoche, als die Chersones Teil der Rhodischen Peraia wurde. Davor war die Chersones eine politisch eigenständige Einheit, die im Rahmen des karischen Bundessystems zu verstehen ist. Die Siedlungen waren im regionalen Bund der Chersonesier zusammengeschlossen, der inschriftlich bezeugt ist, eigene Münzen prägte und als Einheit Tribut an den attischen Seebund entrichtete. Die Chersonesier waren wiederum Mitglieder im Bund der Karer, in dem alle Karer zusammengeschlossen waren. Die einzelnen Siedlungen der Chersones waren ebenfalls als lokale Bünde organisiert, so daß sich eine Bundesstruktur auf drei Ebenen rekonstruieren läßt. Auf der karischen Chersones gelang es erstmals, die Struktur eines karischen Bundes archäologisch nachzuvollziehen. In der Siedlung Loryma konnten zwei Orte von politischer Bedeutung identifiziert werden: zum einen die Agora mit der Residenz des lokalen Dynasten und einer Halle, zum anderen das außerhalb gelegene Apollonheiligtum, wo Inschriften und Ehrenstatuen errichtet worden sind. Die Chersones hatte als politische Versammlungsorte zwei Heiligtümer, Kıran Gölü und Kastabos. Beide verfügen über eine theaterartige Cavea, die für solche Versammlungen geeignet war.

Keywords: Loryma, Karia Chersonessos'u, yerleşim sistemi, chora, polis, demos, koinon, birlik.

* Dr. Winfried Held, Universität Würzburg, Lehrstuhl klassische Archäologie Residenzplatz 2 Tor A, 97070 Würzburg - Almanya.

Karia Chersonesos'u, bugünkü adıyla Bozburun Yarımadası, Türkiye'nin Güneybatısı köşesinde, batıda Knidos, güneyde Rhodos olmak üzere, iki önemli Yunan şehrinin (ya da Polisin) komşusudur (fig. 1). Uzun zaman arkeologların dikkatini çekmeyen Karia Chersonesos'unda ilk kazılar Kastabos Hemithea kutsal alanında, 1959/1960 yıllarında İngiliz arkeologlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bölgede ikinci dönem araştırmaları 1990'larda tekrar başlamıştır: Ege Üniversitesi'nden Ersin Doğer tarafından, Hisarönü-Çubucak'ta (antik Bybassos) Helenistik Döneme tarihlendirilen bir keramik atölyesi kazısı; İstanbul Teknik Üniversitesi'nden Zeynep Kuban ve Turgut Saner tarafından Kıran Gölü kutsal alanı yüzey araştırması; Matthias Benter tarafından Turgut/Hydas yüzey araştırması ve şahsım tarafından yürütülen Loryma yüzey araştırması yaklaşık olarak aynı tarihlerde başlamıştır. Bu araştırmalar sonucu ortaya çıkan bulgular Karia Chersonesos'unun yerleşim düzeni hakkındaki bilgilerimizi arttırmıştır¹.

Karia Chersonesos'unun kendine has bir yerleşim sistemine sahip olduğu görülmektedir. Yukarıda sözü geçen yerleşimciler tipik Polis yerleşim sistemine uymayan yapısal farklılıklar içermektedir. Alışılmış bir polis sisteminde bir merkez kent etrafında tarımsal bir *chora* bulunur. Bu *chorada*, köy veya tek çiftlik bulunur. Büyüklüğü açısından, Karia Chersonesos'u bir *polise* eşit olmakla birlikte farklı özelliklere sahiptir: Burada bir merkez şehir yerine, yaklaşık on adet küçük kasaba bulunur. Bu kasabalar, birer sur ile çevrilidir. Araştırılan kasaba ve kutsal alanlardan Hydas, Submiken/Protogeometrik dönemden, Loryma, Kastabos ve Kıran Gölü ise erken Arkaik dönemden itibaren iskan edilmiştir. Bu yerleşimlerin hepsi geç Helenistik dönemde terk edilmiştir.

Chersonesos erken Helenistik dönemden itibaren Rhodos hakimiyeti altında olduğundan kasabaları Rhodos'un *demosları*ydı. Araştırmacıların çoğu, Chersonesos'un Arkaik dönemden sonra Rhodos Peraiası'na ait olduğunu ileri sürse de² J. M. Cook, Rhodos Synoikismos'undan önce (M.Ö. 408), bunun mümkün olmadığını göstermiştir. Hatta Cook, Chersonesos'un Knidos'a ait olduğu sonucuna varmaktadır³. Ancak, Helenistik

¹ İlgili yayımlar bibliografyada bulunur.

² Fraser – Bean 1954, 94 vs; Mastrocinque 1979, 102 vs.; Papachristodoulou 1989, 49 vs.; Berthold 1984, 42.

³ Cook 1961.

dönemden önce Chersonesos'ta Rhodos hakimiyetine ait hiçbir ize rastlanmamıştır. Ayrıca yerleşim düzeni, ne Knidos ne de Rhodos *demos*larına benzemektedir⁴.

O halde, Karia Chersonesos'u, Arkaik ve Klasik dönemlerde kime aittir? Söz edilen görüşlerin sahipleri, Yunan sisteminden yola çıktıkları için, Yunan *polis*inden farklı bir siyasal birimi düşünememiş olmalıdır. Bundan dolayı, bu merkezi olmayan yarımadanın mutlaka başka bir *polise* bağlı olması gerektiğini düşünmüşlerdir. Ancak bu problemin çözümünü Karia Chersonesos'unda yaşayan halkla ilişkilendirmek gerekir; burada yaşayanlar Yunan değil, Karialılar olmalıdır.

Karialıların siyasi sistemi, bir *Koinón* (birlik) sistemidir. (fig. 2). Karia *Koinón*'u, bütün Karialıların en üst siyasal organizasyonuydu. Bunun üyelerinin, bölgesel *koinón*lar olduğu bilinmektedir. Buna bir örnek olarak Chersonesos'luların *Koinón*'u (κοινὸν τῶν Χερσονοσίων) verilebilir. Chersonesos'un kasabaları ise, yerel *Koinón*ları oluşturmaktadır. Bu sistemi, özellikle yazıtlardan takip etmekteyiz. Amos ve Tymnos'un yerel *koinón* oldukları yazıtlarla kesin olarak belgelenmiştir. Toplantıları belli kutsal alanlarda yapılan *koinón*ların merkezi kenti yoktu. Karia *Koinón*'u, Mylasa'daki Zeus Karios veya Labraunda kutsal alanlarında toplanırdı. Bu siyasal sistem hakkında halen çok az bilgimiz olmasına rağmen Karialıların bir merkezi kent, kral veya güç istemedikleri düşünülmelidir⁵.

Karia Chersonesos'unun, Helenistik dönemden önce bir siyasal birim olduğu bilinmektedir: Geç Arkaik ve erken Klasik dönemlerde, Chersonesos'lular, "XEP" harflerle işaretlenmiş kendi sikkelerini basmışlardır⁶. Ayrıca bu birlik M.Ö. 5. yy.da Atina tribut listelerinde "Χερρονήσιοι" olarak karşımıza çıkmaktadır⁷. Böylece Karia Chersonesos'unun, Karialıların bölgesel bir *koinón*u olduğu düşünülmelidir. Bu sistemin, arkeolojik kanıtları ise Loryma yüzey araştırmalarında ortaya çıkarılmıştır.

1995–2001 yılları arasında gerçekleştirilen Loryma yüzey araştırmaları yerel Loryma *Koinón*'u ve bölgesel Chersonesos *Koinón*'unun problemleri hakkında bazı yeni bilgiler sunmaktadır. Loryma örneğinden yola çıkarak bölgenin siyasal yapısı hakkındaki öneriler ve yeni hipotezler

⁴ Held – Berger – Herda 1999, 162–165.

⁵ Held – Berger – Herda 1999, 160–162; Klinkott 2002, 179–191.

⁶ Cahn 1970, 200 vs.

ortaya çıkarılmıştır. Loryma, Chersonesos'un ucunda, derin bir koy içinde bulunmaktadır (fig. 3). Koyun en iç bölümünde, surlarla çevrili kent bir tepenin sırtında yapılmış olup üstünde bir akropol yer almaktadır. Koyun Batı tarafındaki yamaçta konumlanan nekropol ve Apollon kutsal alanı kentin en önemli yapılarını barındırmaktadır. Koyun girişinde yer alan ince uzun kale yapısının etrafında çiftlik yerleşimleri bulunmaktadır. Hellenistik dönemde kurulan bu yapılardan Apollon kutsal alanı ve kent ilişkisi farklı sonuçlar sunmaktadır.

Kentin etrafındaki surların iki evresi bulunmaktadır (fig. 4). En eski evrenin izleri oldukça sınırlı bir bölgede korunmaktadır. Büyük ve kaba bloklardan oluşan savunma duvarları, tekniği açısından, Neandrea'nın Arkaik surlarına benzemekte olup Arkaik döneme tarihlenmelidir. Neandrea ve başka şehirlerle karşılaştırılarak Klasik döneme tarihlendirilen ve iyi korunmuş durumdaki ikinci evrede şehrin alanı genişlemiştir. Surların içinde genellikle iki veya üç odaya sahip bazen bir de avlusu bulunan 50 ev bulunmaktadır⁸.

Şehirin merkezinde bulunan agoranın (fig. 5) kenarında Loryma'nın kamu binaları olduğunu düşündüğümüz iki değişik yapı yer almaktadır⁹. 14 no olarak adlandırılan ve Kuzey-Güney doğrultusunda yerleştirilmiş batıdaki kamu yapısının temeli iyi korunmuştur (fig. 6). Uzunluğu 14,80 m, genişliği 6,70 m'dir. Doğu yönünde bir yamaç bulunduğu için yapı burada 1,60 m yüksekliğine kadar korunan bir teras duvarı üzerinde inşaa edilmiştir. Büyük ve kaba bloklardan oluşan bu teras duvarının tekniği, ev teraslarının çoğundan kaba olup Arkaik surla aynı özellikleri göstermektedir. Bu nedenle Arkaik döneme tarihlendirilen 14 nolu yapının batısında kaya oyukları kuzeydoğu köşesinde ise küçük bir odanın temelleri korunmaktadır.

Temelin yapısı ve meydanın kenarındaki konumundan dolayı, bu bina ancak stoa olarak yorumlanmalıdır. Stoa'nın, güneş ve yağmurdan korunmaya yarayan, fakat dışarıya açık bir mekân olarak, değişik işlevleri olabilir. Burada ilginç olan Arkaik agoralarda stoalara çok az rastlanmasına rağmen Loryma'da bu ögenin kullanılmasıdır. Megara Hyblaia ve Kyrene'de,

⁷ Meiggs 1992, 556 vs. Nr. 61.

⁸ Held – Berger – Herda 1999, 165–177 Res. 3–10.

⁹ Krş Held (baskıda) a.

işlevi bilinmeyen uzun stoalar ortaya çıkarılmıştır¹⁰. Atina'daki Stoa Basileios ise, Loryma'daki Stoayla karşılaştırılabilir¹¹. Stoa Basileios, Archon Basileus'un resmi dairesi olarak kullanıldığından Loryma Stoası'nın da olasılıkla benzer bir işleve sahip olduğunu önermekteyiz. Köşedeki küçük mekân da kanunların, resmi ölçülerin ve benzeri resmi evrakın korunması için bir arşiv yeri olarak düşünülebilir.

Meydandaki 13 nolu, ikinci büyük yapı tepenin sırtında yer alması nedeniyle kentin büyük bölümüne hakim bir konuma sahiptir (fig. 7). Ölçüleri, doğu-batı yönünde 12,60 m, kuzey-güney yönünde ise 13,50 m'dir. Batı ve güneyde teras duvarlarıyla desteklenen bu yapının planı iki köşesi kesilmiş bir kareyi andırmakta olup giriş kapısı kuzeyde agora meydanına açılmaktadır. Yapının duvarları ise stoa'da görüldüğü üzere arkaik surlarla yakın benzerlikler göstermektedir. Binanın giriş kapısının arkasında A olarak adlandırılan avlunun kenarındaki B mekânı bir revak olarak yorumlanmalıdır. Avlu A'dan sonra büyük mekân C'ye geçilmektedir.

C mekânı, kare formunda olup 5,25 m genişliğe sahiptir. Loryma'ya göre çok büyük ve simetrik olan bu mekânın, gösterişli bir işleve sahip olduğu düşünülmelidir. Avlu A'dan, ayrıca küçük bir kapıyla D'ye, oradan E ve F mekânlarına ulaşılmaktadır. F'nin Güneyinde, G adı verilen bir avlu bulunmaktadır. Bu bina içinde yeralan, DEF ve G bölümlerinin ayrı bir yapı oluşturdukları anlaşılmaktadır. Tipik Yunan evlerindeki gibi, avlunun güneyindeki Oikos bölümünü F, yan odasını ise E bölümüyle karşılaştırmak mümkündür.

Buna göre, 13 nolu binanın rekonstrüksiyonunu, gösterişli resmi bir kısımdan ve özel ev kısmından oluşturmak mümkündür. Ev, fazla büyük olmasa da, Loryma'daki en büyük evlerden biri olup erken Yunan ev planını vermektedir. Herodotos'un Karia'da "Dynast" olarak adlandırılan liderlerinden söz ettiği düşünülürse¹² hem resmi bir yapı, hem de özel bir ev olan bu binanın Loryma'nın yöneticisinin "konağı" olduğu öne sürülebilir¹³.

¹⁰ Coulton 1976, 30. 34. 38. 256 vs. Res. 84.

¹¹ Kuhn 1985, 200–226.

¹² Bockisch 1969; Klinkott 2002.

¹³ Halikarnassos yarımadasındaki Alâzeytin Kalesi'nde bir Leleg Dynast konağı, planı daha büyük ve farklı olsa da, işlevinde benzerlik göstermektedir, bk. Radt 1970, 24–26. 31 Lev. 12,1 Beilage 1 (mekân 52–68).

Didyma’da bulunan bir Kariyalı *dynastın* adadığı bir mermer heykelin kaidesinde bölgenin idari yapısı hakkında ipuçleri bulunmaktadır¹⁴. Yazıt Χαρής εἶμι ὁ Κλέσιος Τειχιόσης ἀρχός “Ben Chares, Klesis’in oğlu, Teichioussa’nin reisi” şeklinde okunmaktadır. Teichioussa, büyüklüğü açısından Loryma’ya benzer bir Karia kasabasıdır. Ünvanı “Archós”, hükümdar veya reis anlamına gelir.

Loryma Agorası, Arkaik ve olasılıkla Klasik dönemlerde, şehrin siyasi merkezi konumundadır. Ancak, Klasik ve Hellenistik dönemlerde daha gösterişli bir mimari, steller ve heykeller beklenmesine rağmen bunlar kentte değil Apollon kutsal alanında bulunmaktadır:

- Bir yazıtta *lampadístai* (meşale koşucuları) listesi bulunmaktadır (M.Ö. 4/3. yy.)¹⁵.
- İki bronz heykelin kaidesinde bulunan ve 1911’de yayınlanan yazıtı yüzey araştırmalarında tekrar bulabildik (M.Ö. 4/3. yy.)¹⁶.
- Üç bronz heykelin kaidesi, Bizans kilisenin kapısında söve olarak kullanılmıştır. Yazıtının ise sadece küçük bir kısmı okunmaktadır (M.Ö. 3. yy.)¹⁷.
- Ayrıca, birer bronz heykel için kullanıldığı tespit edilen üç adet kademeli kaide bulunmaktadır. Bunların yazıtları korunmamış olmasına rağmen stillerine göre Hellenistik dönemden önce kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Bunlar olasılıkla adak veya onur heykelleri için kullanılmış olmalıdır¹⁸.

Apollon kutsal alanının planı, üzerindeki Bizans yapılarından dolayı çok az korunmuştur. Ancak buranın hem dini hem de siyasi bir merkez olduğu yazıt ve anıtlardan anlaşılmaktadır. Bu, başta sözedilen *Koinón* sistemine çok uygun bir sonuçtur: Loryma’nın yerel *Koinónunun* toplantıları, şehirde değil, Apollon kutsal alanında yapılmış olmalıdır. Şehirde, aynı zamanda Loryma’nın liderinin konağı olmasına rağmen, en azından klasik dönemden itibaren, Apollon kutsal alanının siyaset için agoradan daha önemli olduğu bilinmektedir.

¹⁴ London, BM Inv. B 278; Rehm 1958, 5 vs. Nr. 6 Z. 1; Tuchelt 1970, 78–80 Kat. 47.

¹⁵ Held 2003b, 61 vs. Nr. 5.

¹⁶ Blümel 1991, Nr. 13; Held (baskıda) a.

¹⁷ Held 2003b, 65 Nr. 9.

¹⁸ Held (baskıda) a

Aynı şekilde, bölgesel Chersonesos Koinón'unun da bir siyasal merkezi olmalıdır. Böyle bir merkez için şehir dışındaki bir kutsal alan oldukça uygundur. Böyle bir merkezin toplantılar için uygun bir mimarisinin de olması beklenir. İlginç bir sonuç olarak, bunun için iki aday yer bulunmaktadır: 1. Kıran Gölü, 2. Kastabos.

Zeynep Kuban ve Turgut Saner tarafından keşfedilen Kıran Gölü kutsal alanı¹⁹, Loryma'nın kuzeyinde yer almaktadır (fig. 8). Burada, arkaik veya erken klasik döneme tarihlenen bir tapınak ve sunak bulunmaktadır. Yakınında, 34 m çapı olan, tiyatro şeklinde bir yapı dikkati çeker. Bu yapının sahnesi olduğuna dair hiç bir iz bulunmamıştır. Tiyatro, Loryma surunun ikinci evresine benzeyen duvar tekniğinden dolayı, klasik döneme tarihlenir. Bu yapının, tapınağa yakın olması nedeniyle, "dinî tiyatro" olduğu düşünülsede²⁰, kült ile bağlantısını kurmak imkansızdır. Yapı, tapınağın arka tarafında inşaa edildiğinden bir siyasal toplantı yeri olarak düşünülmelidir. Bu yapı Kuban ve Saner tarafından çok haklı olarak Panionion'la karşılaştırılmıştır.

Tiyatronun karşısındaki gösterişli, 1 nolu bina, aynı işlevle ilişkili olmalıdır. Simetrik bir planı olan binanın ön cephesinin ortasında, bir kapı ve kapının her iki tarafında birer pencere bulunmaktadır. Kuban ve Saner bu binayla Labraunda'daki Andronları karşılaştırmaktadır. Labraunda'nın, bütün Karia'nın bir siyasal merkezi olduğunu bildiğimizden Kıran Gölü kutsal alanını, Chersonesos Koinón'unun bir siyasal merkezi olarak adlandırmamız mümkündür.

İkinci aday ise Bybassos kasabasının yakınındaki Kastabos'dur (fig. 9) ve Hemithea tanrıçasının kutsal alanıdır²¹. Kastabos'ta, İngiliz arkeolog J. M. Cook ve W. H. Plommer tarafından, 1959 ve 1960'ta iki kısa kazı kampanyası yapılmıştır. Sonuçları ise 1966'da "The Sanctuary of Hemithea at Kastabos" kitabında yayınlanmıştır. Kastabos, Kıran Gölü'nden daha büyük ve gösterişli bir yerdir, ayrıca kutsal alanı hakkında Diodoros bize bazı ilginç bilgiler sunmaktadır²²:

¹⁹ Kuban – Saner 1997; 2000; 2001; 2002; 2003.

²⁰ Krş Nielsen 2002.

²¹ Cook – Plommer 1966.

²² Diodor 5, 62–63.

- Hemithea bütün Chersonesos'lular tarafından tapınılmıştır.
- Persler, Küçük Asya'nın kutsal alanlarını soyarken, bir tek buna dokunmamışlardır. Kastabos'un temenos duvarı veya koruyucuları olmamasına rağmen, hırsız ve soyguncular buraya hiç dokunmamışlardır.
- Hemithea, hasta insanlara rüyada görünüp onları iyileştirir, kadınları doğum ağrıları ve tehlikelerinden korur.

Kastabos'un, bir sağlık merkezi olması ilginçtir zira Yunan dünyasında ilgili tanrı Asklepios'tur. Ancak konumuz için daha önemli olan Hemithea'nın bütün Chersonesos'un tapındığı bir kült olmasıdır. Kastabos'ta bulunan yazıtlar da aynı sonuca varmamıza neden olmaktadır. Buradaki yazıtlarda Amos, Hygassos ve Tymnos'luların isimleri geçmektedir²³.

İngilizlerin gerçekleştirdiği kazılar özellikle tapınak terasında yapılmıştır. Fakat, Kastabos'daki yapılar kutsal alanın çok daha büyük olduğunu göstermektedir. Kastabos'da aralarında 'tiyatro' olarak adlandırılan bir yapı ve işlevi bilinmeyen pek çok binanın bulunduğu bilinmektedir. 'Tiyatro'nun da bir kısmı kazılmış olmasına rağmen planı çizilmemiş, ölçüleri de alınmamıştır²⁴. Bundan dolayı, tiyatro yapısının tapınağa değil dereye doğru bakıyor olması dışında ayrıntılı bir sonuç çıkarmak bugün için mümkün değildir.

Tiyatronun kaba taşlarla örülen oturma basamaklarının sayısı, 16–20 arasındadır. Cavea'nın çapı, yaklaşık 50 m. olup, oturma yerlerin sayısı, Cook'un tahminine göre, 5.000–10.000 arasındadır. Kıran Gölü'nde de izlendiği üzere Kastabos'ta da tapınak ile tiyatronun bir bağlantısı bulunmamaktadır. Bu nedenle bir kült tiyatrosu değil, bir toplantı yeri olarak yorumlamak gerekmektedir. Kastabos, Chersonesos'un dinî merkezi olmakla beraber, aynı zamanda siyasi merkezi olarak da adlandırılmalıdır. Büyüklüğüne bakılırsa, sadece kasabaların Archós'ları için değil aynı zamanda, büyük ihtimalle bütün Chersonesos uyrukluları için yeterli alana sahiptir.

Kastabos ve Kıran Gölü'nün işlevleri arasındaki farklılıklar henüz bilinmemektedir. Bununla birlikte Kastabos tiyatrosunun daha büyük kapasiteye

²³ Blümel 1991, Nr. 401. 451. 456–458.

²⁴ Cook – Plommer 1966, 15–17 Res. 77 Lev. 2, 1; 3, 2. 4. 5.

sahip olması ve muhtemelen bütün Chersonesos'lulara yeterli gelmesi, en önemli merkezin burası olduğunu öne sürmeye olanak tanımaktadır.

Önemli bir nokta olarak, bölgede yapılan arkeolojik çalışmalar Chersonesos'un antik siyasi yapısında iki önemli gücün var olduğunu ortaya koymuştur: Archós ve halk. Ancak, bunların gücü ve rolü henüz tam olarak ortaya çıkarılamamıştır. Ayrıca, tarih içinde bu sistemler değişmeli olarak söz sahibi olmuşlardır. Loryma'daki Archós'un evi M.Ö. 6. yy., Apollon kutsal alanı 4/3. yy., Kıran Gölü 4. yy., Kastabos 4/3. yy. Buna göre, Archós arkaik dönemde epey güçlü olduktan sonra, iktidar 4. yy.da daha çok halka geçmiş olmalıdır. Böylece, Archós'un konağının Klasik ve Hellenistik dönemlerde neden gelişmediği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda, kutsal alanlardaki toplantı yerleri, 4. yy.da oldukça genişlemiştir. Tüm bu bilgilere rağmen kesin ve bağlayıcı bir yorum yapmak için araştırmaların devam etmesini beklemek gerekmektedir.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Benter 2000 Benter, M., "Hydas Yüzey Araştırması", 17. Araştırma Sonuçları Toplantısı II, Ankara 1999, 307–320.
- Benter 2002 Benter, M., "II. Hydas Yüzey Araştırması 2000", 19. Araştırma Sonuçları Toplantısı I, Ankara 2001, 177–188.
- Berthold 1984 Berthold, R. M., "Rhodes in the Hellenistic Age", Ithaca.
- Blümel 1991 Blümel, W., "Die Inschriften der Rhodischen Peraia", IK 38, Bonn.
- Bockisch 1969 G. Bockisch, "Die Karer und ihre Dynasten", Klio 51, 117–175.
- Cahn 1970 Cahn, H. A., "Knidos. Die Münzen des sechsten und fünften Jahrhunderts v. Chr.", Berlin.
- Cook 1961 Cook, J. M., "Cnidian Peraea and Spartan coins", JHS 81, 56–72.
- Cook – Plommer 1966 Cook, J. M. – W. H. Plommer, "The Sanctuary of Hemithea at Kastabos", Cambridge.
- Coulton 1976 Coulton, J. J., "The Architectural Development of the Greek Stoa", Oxford.
- Doğer 1997 Doğer, E., "Hisarönü/Çubucak Rodos amphora atölyeleri kazısı", 18. Kazı Sonuçları Toplantısı II, Ankara 1996, 235–254.
- Doğer – Şenol 1996 Doğer, E. – A. K. Şenol, "Rhodos Peraiası'nda iki yeni amphora atölyesi", Arkeoloji Dergisi 4, 59–73.
- Doğer – Şenol 1999 Doğer, E. – A. K. Şenol, "1997 yılı Marmaris Hisarönü/Çubucak kazıları", 20. Kazı Sonuçları Toplantısı II, Tarsus 1998, 439–446.
- Doğer – Şenol 2000 Doğer, E. – A. K. Şenol, "1998 yılı Marmaris Hisarönü-Çubucak seramik atölyeleri kazıları", 21. Kazı Sonuçları Toplantısı II, Ankara 1999, 293–304.
- Fraser – Bean 1954 Fraser, P. M. – G. E. Bean, "The Rhodian Peraea and Islands", Oxford.
- Held 1997 Held, W., "Forschungen in Loryma 1995", XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara 1996, 165–181.
- Held – Berger – Herda 1999 Held, W. – A. Berger – A. Herda, "Loryma in Karien. Vorbericht über die Kampagnen 1995 und 1998", Istanbul Mitteilungen 49, 159–196.
- Held 2000 Held, W., "Forschungen in Loryma 1998", 17. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara 1999, II. cilt, 295–306.
- Held 2001 Held, W., "Forschungen in Loryma 1999", 18. Araştırma Sonuçları Toplantısı, İzmir 2000, I. cilt, 149–162.
- Held 2002 Held, W., "Forschungen in Loryma 2000", 19. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara 2001, I. cilt, 189–202.
- Held 2003a Held, W., "Forschungen in Loryma 2001", 20. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara 2002, I. cilt, 289–300.

- Held 2003b Held, W., "Neue Inschriften aus Loryma", *Epigraphica Anatolica* 36, 55–86.
- Held (baskıda) a Held, W., "Platz, Heiligtum und politische Institutionen in Loryma und der karischen Chersones", in: W. Hoepfner – L. Lehmann (Hrsg.), *Die griechische Agora, Symposion Berlin 2004*, Mainz (baskıda).
- Held (baskıda) b Held, W., "Der Survey in Loryma", in: W. Radt (ed.), *Stadtgrabungen und Stadtforschung im westlichen Kleinasien. Geplantes und Erreichtes: Eine Bilanz. Akten des Symposions in Pergamon 2004*, İstanbul (baskıda).
- Klinkott 2002 Klinkott, H., "Zur politischen Akkulturation unter den Achaimeniden. Der Testfall Karien", in: H. Blum et al. (ed.), *Brückenland Anatolien?, Tagung Tübingen 2000*, Tübingen, 173–204.
- Kuban – Saner 1997 Kuban, Z. – T. Saner, "Kıran Gölü 1995", 14. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1996, II, 433–450.
- Kuban – Saner 2000 Kuban, Z. – T. Saner, "Kıran Gölü 1998", 17. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1999, II, 287–294.
- Kuban – Saner 2001 Kuban, Z. – T. Saner, "Kıran Gölü 1999", 18. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2000, I, 163–168.
- Kuban – Saner 2002 Kuban, Z. – T. Saner, "Kıran Gölü kutsal alanı 2000", 19. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2001, I, 203–208.
- Kuban – Saner 2003 Kuban, Z. – T. Saner, "Kıran Gölü kutsal alanı", 20. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2002, I, 283–288.
- Kuhn 1985 Kuhn, G., "Untersuchungen zur Funktion der Säulenhalle in archaischer und klassischer Zeit", *JdI* 100, 169–317.
- Mastrocinque 1979 Mastrocinque, A., "La Caria e la Ionia meridionale in epoca ellenistica", Roma.
- Meiggs 1992 Meiggs, R., "The Athenian Empire"⁵, Oxford Nielsen 2002 Nielsen, I., "Cultic Theatres and Ritual Drama", Aarhus.
- Papachristodoulou 1989 Papachristodoulou, I. Ch., "Οἱ ἀρχαῖοι Ῥοδιακοὶ δῆμοι", Atina
- Radt 1970 Radt, W., *Siedlungen und Bauten auf der Halbinsel von Halikarnassos*, *IstMitt Beih.* 3, Tübingen.
- Rehm 1958 Rehm, A., "Didyma II. Die Inschriften", Berlin.
- Tuchelt 1970 Tuchelt, K., "Die archaischen Kulpturen von Didyma", Berlin.

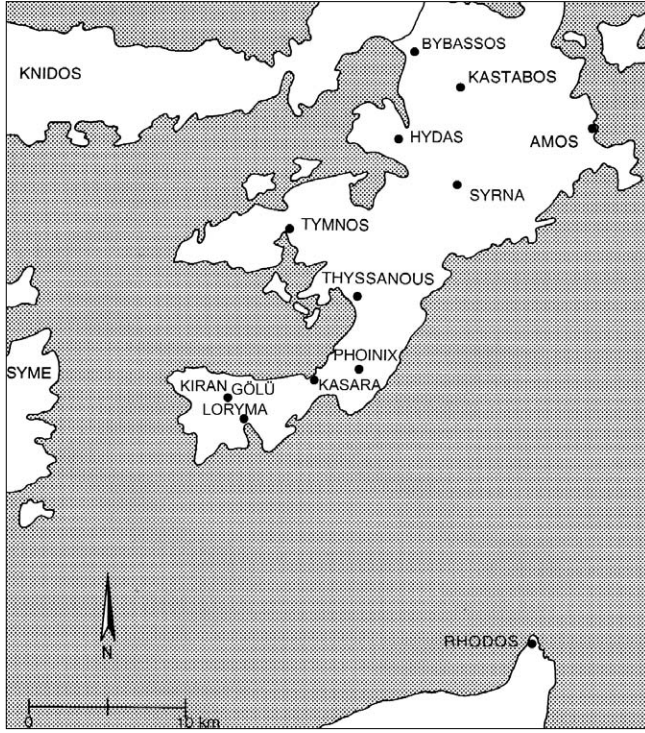

Fig. 1 Karia Chersonesos'u haritası

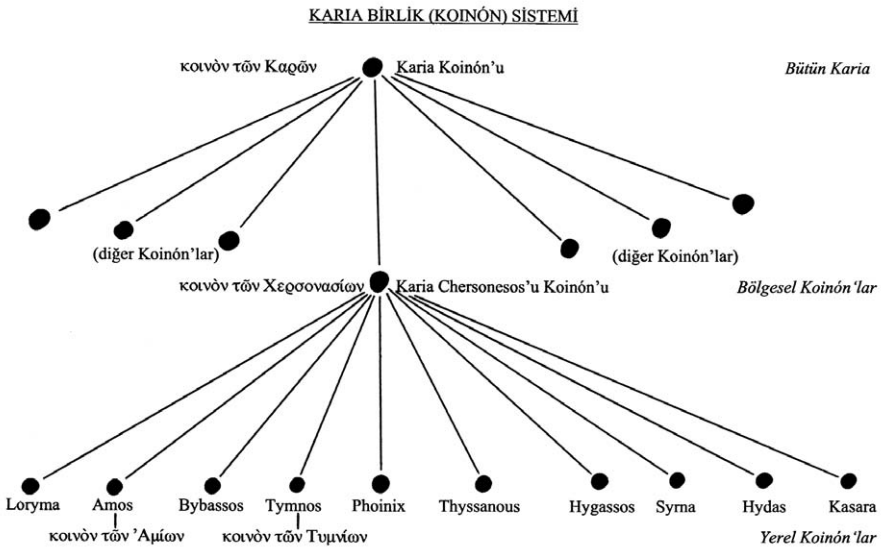

Fig. 2 Karia Koinón sistemin şeması

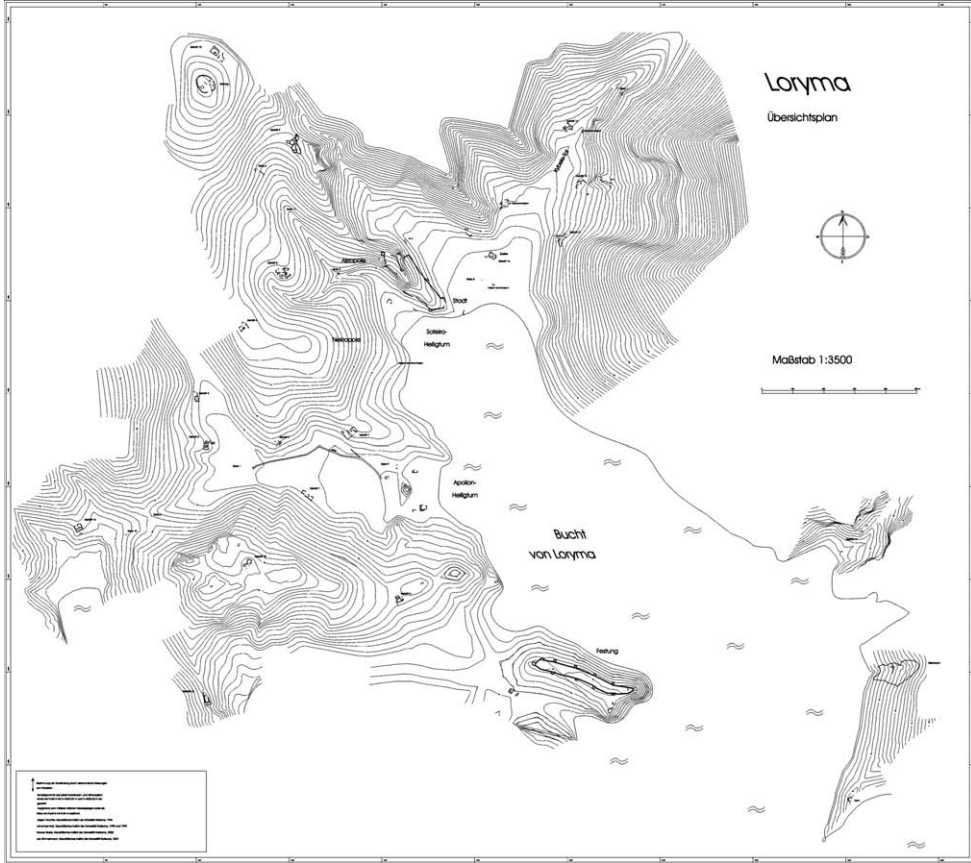

Fig. 3 Loryma topografik haritası

Fig. 4 Loryma şehir planı

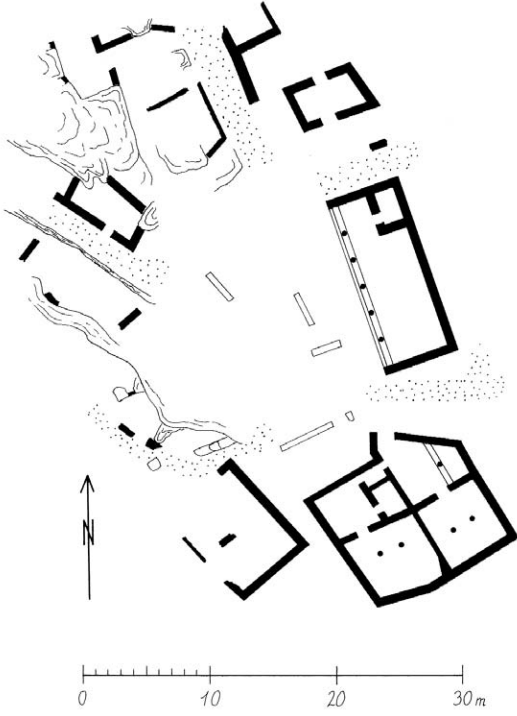
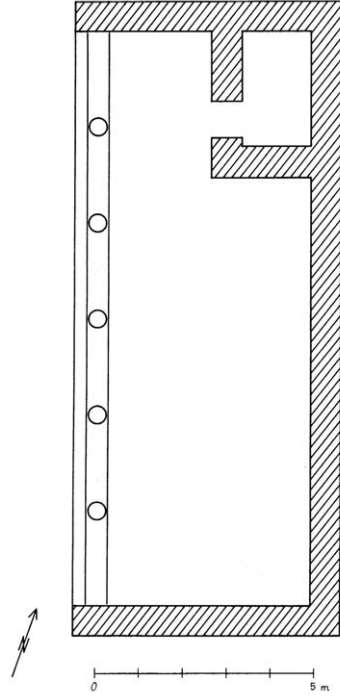
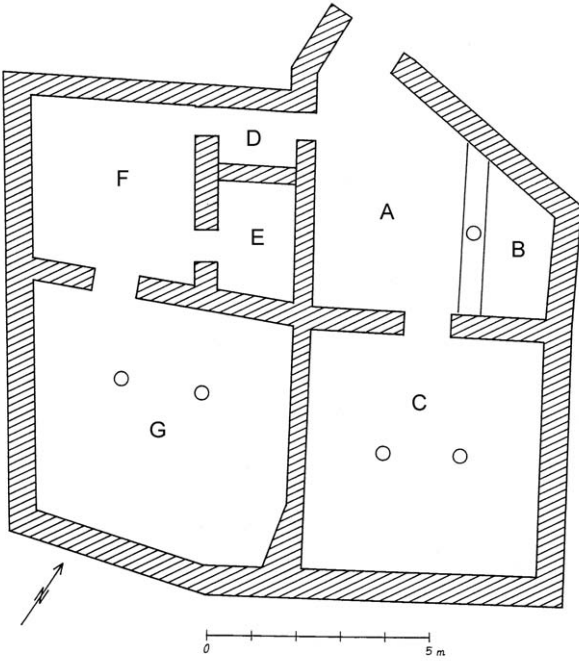

Fig. 5 Loryma agorası planı

Fig. 6 Loryma, 14 nolu bina
(stoa), rekonstrüksiyonFig. 7 Loryma, 13 nolu bina
(dynast konağı),
rekonstrüksiyon

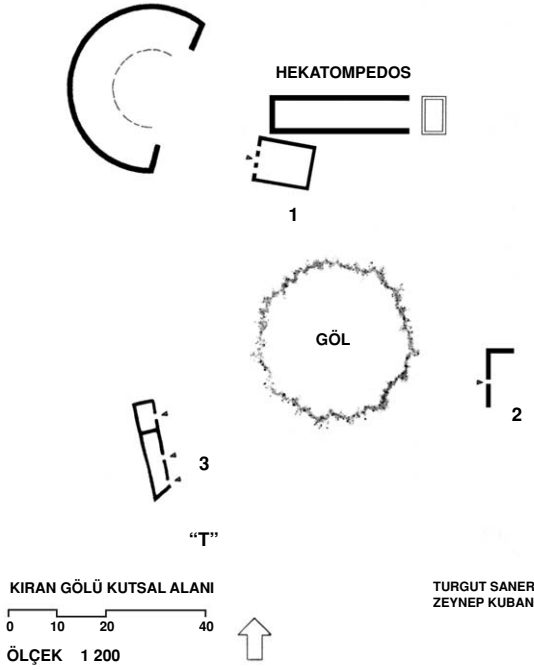

Fig. 8
Kırın Gölü kutsal alanı planı
(Kuban – Saner 2002)

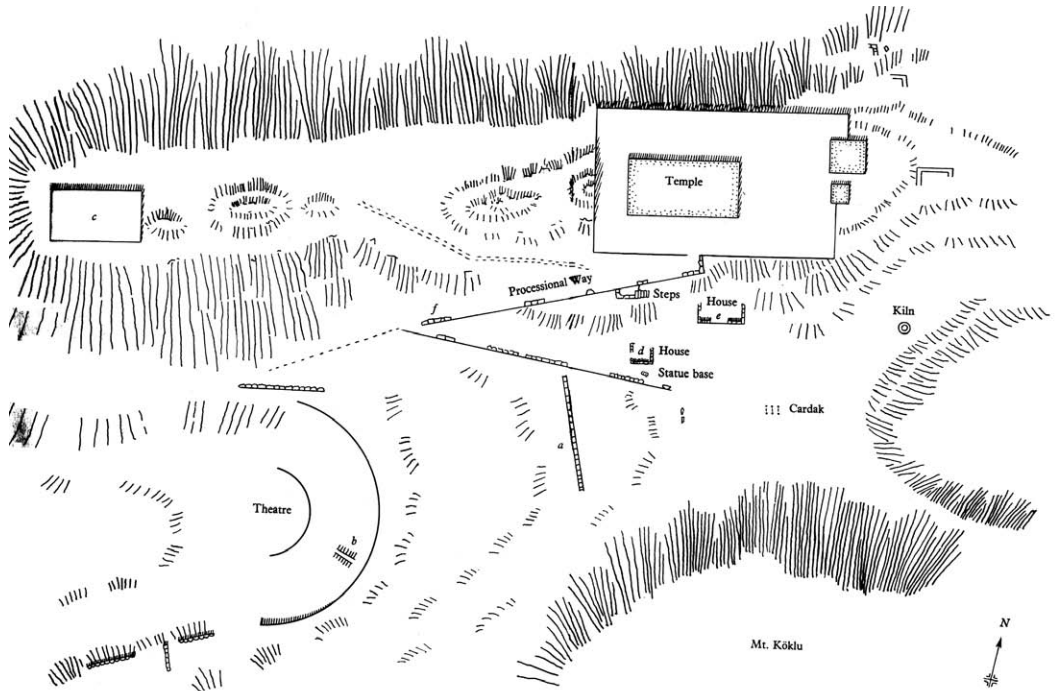

Fig. 9 Kastabos kutsal alanı krokisi (Cook – Plommer 1966)